పాఠం 16

మొగల్ సామ్రాజ్యం

మధ్యయుగంలో ఎంతో వైవిధ్యంతో కూడిన ప్రజలు, సాంప్రదాయాలు, సంస్కృతులు కలిగిన విశాల భారత ఉపఖండాన్ని పరిపాలించడం ఏ పాలకుడికైనా కష్టసాధ్యమే. కాని అతి తక్కువ కాలంలోనే మొగలులు క్రీ.శ.1550-1700 మధ్యలో ఢిల్లీ మొదలుకొని భారత ఉపఖండమంతా తమ సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరింపజేశారు. వీరి పరిపాలనా ఏర్పాట్లు, పాలనా విధానం, వాస్తు కళలు మొదలైనవి వీరి తదనంతరం కూడా చాలా కాలం వరకు రాజులను, వారి పరిపాలనా పద్ధతులను ప్రభావితం చేశాయి. ప్రస్తుతం స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం రోజు భారత ప్రధానమంత్రి జాతిని ఉద్దేశించి ప్రసంగించే ఎర్రకోట మొగల్ చక్రవర్తుల నివాసమే.

జహంగీర్ చిత్రం ఉన్న నాణెం

© SCERT not to be republished

మొగలులు ఎవరు ?

మొగలులు మధ్య ఆసియాలోని ఉజ్బెకిస్తాన్, మంగోలియా దేశాలకు చెందినవారు. మొట్టమొదటి మొగల్ చక్రవర్తియైన బాబర్ (1526-1530), ఇతర రాజ్యాల దండయాత్రల వల్ల పూర్వీకుల నుండి సంక్రమించిన సింహాసనాన్ని వదిలిరాక తప్పలేదు. చాలా కాలం సంచారం చేసి చివరకు క్రీ.శ.1504లో కాబూల్‌ను వశపరచుకున్నాడు. 1526 లో ఢిల్లీ సుల్తాన్ ఇబ్రహీం లోడిని ఓడించి ఢిల్లీ, ఆగ్రాలను ఆక్రమించుకున్నాడు.

చిత్రం-16.1 ఎర్రకోట

ముఖ్యమైన మొగల్ చక్రవర్తులు – దండయాత్రలు, సంఘటనలు

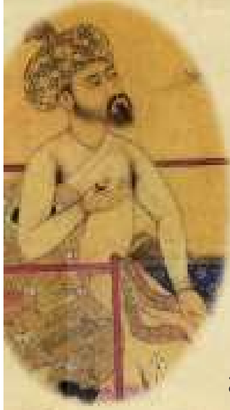

బాబర్ (క్రీ.శ.1526–1530):

క్రీ.శ.1526లో ఇబ్రహీం లోడిని ఓడించి ఢిల్లీ, ఆగ్రాలను నియంత్రణలోకి తెచ్చుకొని రాజ్యస్థాపన చేశాడు. భారత యుద్ధతంత్రంలో తుపాకులను, మర ఫిరంగులను ప్రవేశపెట్టాడు.

హుమయూన్ (క్రీ.శ.1530–1556):

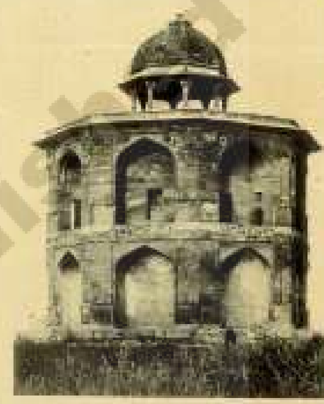

హుమయూన్‌ను షేర్‌ఖాన్ ఓడించి, ఇరాన్‌కు తరిమేశాడు. ఇరాన్‌లో హుమయూన్ సఫావిద్ షా సహాయాన్ని పొందాడు. హుమయూన్ తిరిగి క్రీ.శ.1555లో ఢిల్లీని ఆక్రమించుకొన్నాడు. కాని తరువాత సంవత్సరంలోనే ఓ ప్రమాదంలో మరణించాడు.

అక్బర్ (క్రీ.శ.1556–1605):

అక్బర్ చక్రవర్తి అయ్యేనాటికి అతని వయస్సు కేవలం 13 సంవత్సరాలే. అక్బర్, బెంగాల్, మధ్య భారతదేశాన్ని, రాజస్థాన్, గుజరాత్‌లను అతి కొద్దికాలంలోనే ఆక్రమించగలిగాడు. ఆ తర్వాత అతను ఆఫ్ఘనిస్తాన్, కాశ్మీర్, దక్కన్ పీఠభూమిలోని పలు ప్రాంతాలను ఆక్రమించాడు. పటం.1లో అతని సామ్రాజ్య విస్తరణను చూడండి.

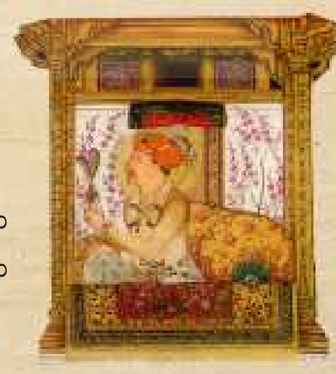

జహంగీర్ (క్రీ.శ.1605–1627):

అక్బర్ ప్రారంభించిన దండయాత్రలు కొనసాగించాడు. పెద్ద ఆక్రమణలు ఏమీ జరగలేదు.

© SCERT not to be republished

షాజహాన్ (క్రీ.శ.1627-1658):

దక్కన్ ప్రాంతంలో మొగలుల రాజ్య విస్తరణ కొనసాగించాడు. ఇతను సామ్రాజ్యంలోని స్థానిక ప్రభువుల, పాలకుల తిరుగుబాట్లను ఎదుర్కొన్నాడు. క్రీ.శ.1657-1658లో సింహాసనం కోసం అతని కుమారుల మధ్య తీవ్ర సంఘర్షణలు జరిగాయి. ఔరంగజేబు తన ముగ్గురు సోదరులను ఓడించి చంపివేశాడు. షాజహాన్‌ను బందీ చేయడంతో శేష జీవితం ఆగ్రా జైలులో గడపవలసి వచ్చింది.

ఔరంగజేబు (క్రీ.శ.1658-1707):

అస్సాంపై గెలుపు సాధించాడు. కాని ఆఫ్ఘనిస్తాన్ మొదలుకొని అస్సాం, రాజస్థాన్, పంజాబ్, దక్కన్ మొదలగు యావత్ సామ్రాజ్యంలో అనేక తిరుగుబాట్లను ఎదుర్కొనవలసి వచ్చింది. గురుతేజ్ బహదూర్, గోవింద్‌సింగ్, శివాజీలు, తన కుమారుడైన అక్బర్ అతనికి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు లేవనెత్తారు. శివాజీ స్వతంత్ర మరాఠా సామ్రాజ్య స్థాపనలో సఫలీకృతుడయ్యాడు. ఔరంగజేబు క్రీ.శ.1685లో బీజాపూర్‌ను, క్రీ.శ.1687లో గోల్కొండను ఆక్రమించుకొన్నాడు. ఇతని మరణానంతరం సింహాసనం కోసం కుమారుల మధ్య సంఘర్షణలు ప్రారంభమైనాయి.

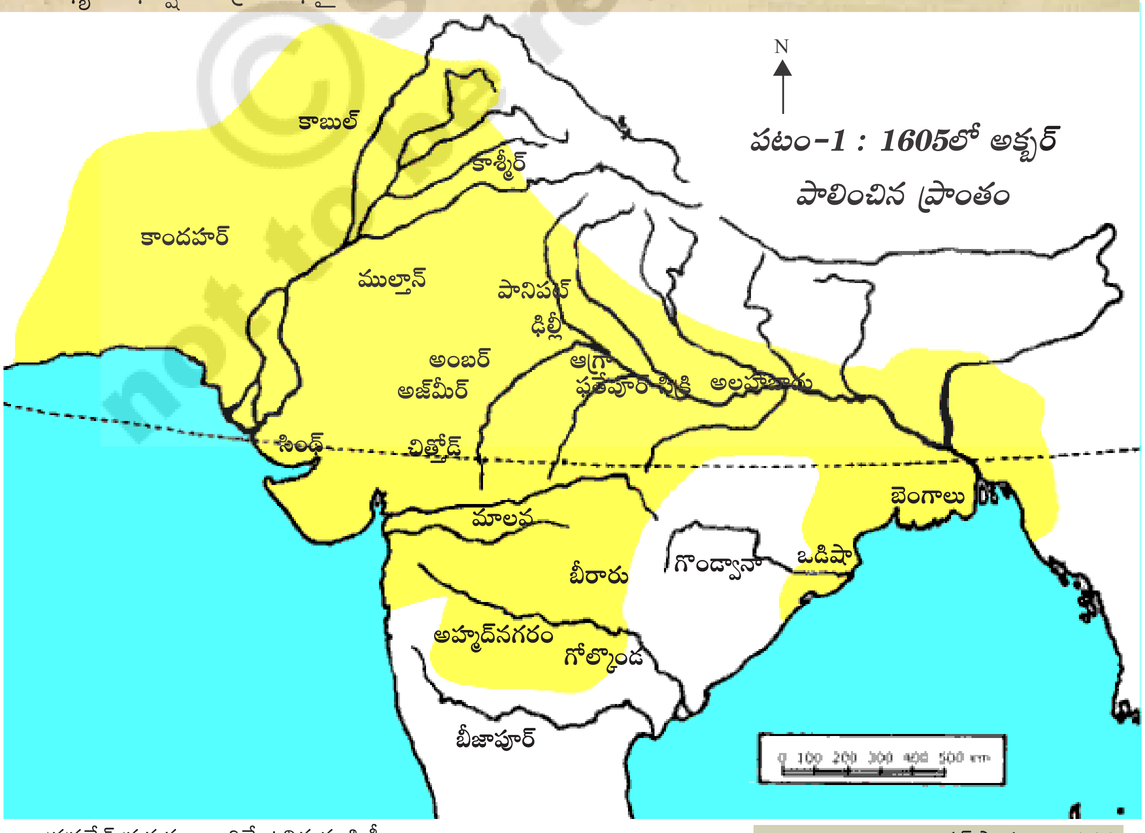

పటం-1 : 1605లో అక్బర్ పాలించిన ప్రాంతం

ఇతర రాజులతో మొగలుల సంబంధాలు :

ఆనాడు భారతదేశమంతటా అనేక చిన్న చిన్న రాజ్యాలను స్థానిక రాజులు, పాలకులు పాలిస్తుండేవారు. మొగలులు వారిని తమ ఆధీనంలోకి తెచ్చుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. వారు పాత రాజులను, పూర్వ రాజ్యాల పరిపాలన కొనసాగించేందుకు అనుమతించారు. వీరి ద్వారానే రెవెన్యూ శిస్తు వసూలు చేయించేవారు. సామ్రాజ్యంలోని రాజ్యాల మధ్య యుద్ధాల నివారణకు చక్రవర్తి ఎప్పుడూ తన సైన్యంతో సిద్ధంగా ఉండేవాడు. వీరి అధికారాన్ని అంగీకరించని రాజులపై నిరంతరం యుద్ధాలు చేయడం ద్వారా వారిని అదుపులో ఉంచారు.

మొగలులు బలపడిన తరువాత చాలా మంది బలమైన రాజులు కూడా స్వచ్ఛందంగా వీరితో సత్సంబంధాలు ఏర్పరుచుకున్నారు. దీనికి రాజపుత్రులు మంచి ఉదాహరణగా చెప్పుకోవచ్చు. చాలామంది తమ రాకుమార్తెలకు మొగలులతో వివాహాలు జరిపించి, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థానాలను పొందారు. కాని కొంత మంది దీనిని వ్యతిరేకించారు. చిత్తోడ్, సిసోడియా రాజపుత్రులు చాలా కాలం పాటు మొగలులు అధికారాన్ని గుర్తించలేదు. తమ చేతిలో ఓడిన రాజులను కూడా గౌరవించి వారి భూభాగాల్ని మొగలులు తిరిగి అప్పగించేవారు. మొగలుల ముఖ్య ఉద్దేశం ఓడించడమే గాని శత్రువులను అవమానించడం కాదు. ఈ సమతుల్యత పాటించడం వల్ల ఎంతో మంది పాలకుల అభిమానాన్ని సంపాదించారు. తమ స్నేహానికి గుర్తుగా మొగలులు స్థానిక రాజకుమార్తెలను వివాహమాడారు. జహంగీర్ తల్లి రాజపుత్రరాజైన అంబర్ (నేటి జైపూర్) రాకుమార్తె. షాజహాన్ తల్లి రాజపుత్రులైన జోథ్‌పూర్ యువరాణి.

మన్సబ్‌దార్లు, జాగీరుదార్లు :

మొగల్ సామ్రాజ్యం బాగా విస్తరించడంతో పలు ప్రాంతాల నుండి ప్రజలను వివిధ ఉద్యోగాలలో నియమించారు. వీరిలో తురుష్కులు, ఇరానియన్‌లు, భారత ముస్లింలు, అఫ్ఘన్లు, రాజపుత్రులు, మరాఠాలు, ఇతరులు ఉన్నారు. వీరందరికి ఉద్యోగాలను కల్పించి మన్సబ్‌దార్లుగా భర్తీ చేసుకొని సైనిక హోదా కల్పించారు. వీరంతా చక్రవర్తి ప్రత్యక్ష ఆధీనంలోనే ఉండేవారు. వీరు చక్రవర్తి భవంతిని కాపాడే బాధ్యతలు, ఓ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించే బాధ్యతలు, కొత్త రాజ్యాలపై దండయాత్ర బాధ్యతలు లేక తిరుగుబాట్లను అణచివేసే బాధ్యతలు నిర్వహించేవారు.

ఈ మన్సబ్‌దార్లు ఎలాంటి సొంత నిర్ణయాలు తీసుకోకుండా, కేవలం చక్రవర్తి అభీష్టం మేరకు నడుచుకొనే విధంగా ఒక పరిపాలనా పద్ధతిని అభివృద్ధిపరిచారు. విజయనగర ప్రభువుల సామంతులుగా ఉన్న నాయకరాజులు స్వతంత్రంగా నిర్ణయాలు తీసుకొని చక్రవర్తిని సైతం ధిక్కరించే స్థాయిలో ఎలా బలపడ్డారో మీకు జ్ఞాపకం ఉండే ఉంటుంది. దీనిని నివారించడానికి మొగలులు ప్రతి రెండు లేదా మూడు సంవత్సరాలకు, వీరిని ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంత మన్సబ్‌దార్లుగా బదిలీ చేసేవారు. కాబట్టి ఏ మన్సబ్‌దారు కూడా స్థిరంగా

చిత్రం-16.2 మన్సబ్‌దారు సైనిక యాత్ర నిర్వహిస్తున్న దృశ్యం

ఒకే ప్రాంతంలో ఉండేవారు కాదు, వారు బలపడే అవకాశం కూడా ఉండేది కాదు.

మన్సబ్‌దారు నిర్ణీత సంఖ్యలో గుర్రపు రౌతులను, అశ్వికదళాన్ని పెంచి పోషించే బాధ్యతను కలిగి ఉండేవాడు. ప్రతి మన్సబ్‌దారు తన అశ్వికదళాన్ని సమీక్షించడానికి తీసుకువచ్చి వాటిని నమోదు చేయించి గుర్రాలకు ముద్రలను వేయించి జీతభత్యాలు పొందేవారు.

ఒక మన్సబ్‌దారు కుమారుడు మన్సబ్‌దారు కాలేడు. అంటే ఇది వంశపారంపర్యం కాదన్నమాట. మన్సబ్‌దారు కుమారుడు మన్సబ్‌దారు కాగలడో లేదో చక్రవర్తి మాత్రమే నిర్ణయిస్తాడు. అంతేకాక మన్సబ్‌దారు మరణానంతరం అతని యావత్ ఆస్తిని కూడా చక్రవర్తి జప్తు చేసుకొనేవాడు.

జాగీర్ల నుండి వచ్చే ఆదాయాల నుండి మన్సబ్‌దార్లు వారి జీతాలను తీసుకొనేవారు. ఇవి విజయనగర కాలపు ''నాయంకర'' విధానాలను పోలి ఉంది. కాని నాయకరాజుల మాదిరిగా చాలా మంది మన్సబ్‌దార్లు తమ జాగీర్లను పరిపాలించేవారు కాదు. అక్కడ నివసించే వారు కూడా కాదు. కేవలం తమ జాగీర్ల ద్వారా వచ్చే పన్నుల బకాయిలను మాత్రమే వసూలు చేసి చక్రవర్తికి పంపేవారు. వారి సేవకులు వసూలు చేస్తుంటే మన్సబ్‌దార్లు మాత్రం తమ పనులలో నిమగ్నమై ఉండేవారు. జాగీర్ పరిపాలనను చక్రవర్తిద్వారా నేరుగా నియమితులైన అధికారులు చూసుకొనేవారు. నిర్ణయించిన పరిమితి కన్నా ఎక్కువగా పన్నులు కట్టనవసరం లేదని రైతులకు ఈ అధికారులు అభయమిచ్చేవారు. ఈ జాగీర్లు కూడా ప్రతి రెండూ లేక మూడేళ్ళకు నిరంతరంగా ఒకరి నుండి మరొకరికి బదిలీ అవుతుండేవి.

అక్బర్ కాలంలో కూడా మన్సబ్‌దార్ల జీతానికి సరిపోయే విధంగా ఈ జాగీర్లను జాగ్రత్తగా లెక్కించి నిర్ణయించసాగారు. ఔరంగజేబు పరిపాలనా కాలంలో మన్సబ్‌దార్ల సంఖ్యను ఎక్కువగా పెంచాడు. కాని జాగీర్లను పొందడానికి చాలా కాలం వేచి చూడాల్సి వచ్చేది. పర్యవసానంగా జాగీర్ల కొరత ఏర్పడేది. దీని ఫలితంగా చాలా మంది జాగీరుదార్లు వారికి జాగీరు లభించినప్పుడు ఎంత వీలైతే అంత భారీగా వసూళ్ళకు పాల్పడేవారు. ఔరంగజేబు చివరి దశలో ఈ అక్రమ వసూళ్ళను ఆపలేకపోయాడు. ఫలితంగా రైతులు చాలా ఇబ్బందులకు గురి కావలసి వచ్చింది.

జబ్త్ :

మొగల్ పాలకులకు ప్రధాన ఆదాయ వనరు వ్యవసాయ ఉత్పత్తులపై వేసే పన్ను. అక్బర్ ఆర్థికమంత్రి అయిన తోడర్‌మల్లు క్రీ.శ. 1570–1580 సంవత్సరాల మధ్యలో ఏ ప్రాంతం ఎంత వరకు పంటలు పండించడానికి యోగ్యమైనదో, ఏయే ప్రాంతాలలో ఏయే పంటలు పండిస్తారో, వాటి ధరలు వంటి వాటి మీద జాగ్రత్తగా సర్వేలను చేయించాడు. దీన్ని ఆధారం చేసుకొని ప్రతి పంటకు నగదు రూపంలో ఎంత పన్ను చెల్లించాలో నిర్ణయించాడు. ప్రతి ప్రాంతాన్ని రెవెన్యూ బ్లాకులుగా నిర్ణయించి, ప్రతి బ్లాకుకు ప్రత్యేక శిస్తు పట్టిక ఏర్పాటు చేసి కట్టవలసిన పన్నులు నిర్ణయించారు. ఈ రెవెన్యూ విధానాన్ని 'జబ్త్'గా వ్యవహరిస్తారు. మొగలుల పరిపాలనలో అధికారులు సర్వే చేసిన ప్రాంతాలలో ఈ పద్ధతి సాధ్యపడింది. కాని గుజరాత్, బెంగాల్ లాంటి ప్రాంతాల్లో ఇది సాధ్యపడలేదు.

చిత్రం–16.3.1 లంచం తీసుకొంటున్న లంచగొండి అధికారి 16.3.2 పేదరైతులను శిక్షిస్తున్న పన్ను వసూలుదారు

© SCERT not to be republished

జమీందారు :

చాలా ప్రాంతాల్లో గ్రామ పెద్ద ద్వారా రైతులు పన్నులు చెల్లించేవారు. పన్నులు వసూలు చేసి చెల్లించడానికి మధ్యవర్తులుగా సుముఖంగా ఉన్న స్థానిక పెద్దలు, పలుకుబడి గల ముఖ్యులు మొగలుల కాలంలో జమీందార్లుగా వ్యవహరించారు. వీరు చక్రవర్తి ద్వారా నియమింపబడేవారు కాదు. వంశపారంపర్యంగా తండ్రి నుండి కొడుకుకు అధికారాలు, బాధ్యతలు సంక్రమించేవి. వీరు సొంత బలగాలను పోషించుకునేవారు. భూమి శిస్తును వసూలు చేసినందుకు జమీందార్లకు శిస్తులో వాటా లభించేది. వీరు మొగల్ అధికారులతో గ్రామస్తుల తరపున సంప్రదింపులు జరపడానికి ప్రతినిధులుగా వ్యవహరించేవారు.

మరికొన్ని ప్రాంతాలలో వీరు అత్యంత శక్తివంతులై ఉండేవారు. మొగలుల పాలనలోని దోపిడి విధానాలు తిరుగుబాటుకు దారితీసాయి. కొన్నిసార్లు కులాల ఆధారంగా జమీందార్లు, రైతుల మధ్య సన్నిహిత సంబంధాలు కొనసాగి ఒక్కోసారి మొగల్ అధికారానికి ఎదురు తిరిగేవారు. ఇలాంటి జమీందార్ల తిరుగుబాట్లు 17వ శతాబ్ది చివరలో మొగల్ సామ్రాజ్య స్థిరత్వానికి సవాలుగా మారాయి.

- మన్సబ్‌దార్, జమీందార్‌కు మధ్యనున్న భేదాలేమిటి?
- చక్రవర్తి ఆధీనంలో ఎవరుంటారు?
- నాయక, మన్సబ్‌దార్ స్థానాలను పోల్చండి.

అక్బర్ విధానాలు :

అక్బర్ ప్రవేశపెట్టిన విధానాలన్నీ అక్బర్ మిత్రుడు, ఆస్థాన సభ్యుడైన అబుల్ ఫజల్ రాసిన 'అక్బర్ నామా' అనే పుస్తకంలో విస్తారంగా చర్చించబడినాయి. క్రీ.శ. 1570 అక్బర్ ఫతేపూర్ సిక్రిలో (ఆగ్రాకు సమీపాన) నివసిస్తున్నప్పుడు మతం పట్ల చర్చ జరపడానికి ముస్లిం పండితులను, బ్రాహ్మణులను, రోమన్ క్యాథలిక్కులను, జొరాష్ట్రియన్లను ఆహ్వానించేవారు. ప్రజల విభిన్న సాంప్రదాయాలన్నా, మత విశ్వాసాలన్నా అక్బర్‌కు చాలా ఆసక్తి ఉండేది. మత సాంప్రదాయాల పట్ల ఎక్కువగా ఆలోచించే మత పెద్దలు లేక పండితులు మూర్ఖుల్లా కనిపించసాగారు. వీరి బోధన వల్ల ప్రజల్లో వర్గాలు ఏర్పడటమే కాకుండా సత్సంబంధాలు దెబ్బ తింటాయని

చిత్రం-16.4 ఇబాదత్‌ఖానాలో వివిధ మత పెద్దలతో చర్చలు జరుపుతున్న అక్బర్

© SCERT not to be republished

భావించాడు. అన్ని మతాలలో మంచి ఉంటుంది, అశాంతికి కారణం కూడా ఉంటుందని గ్రహించాడు. సహనం, సహేతుకత ద్వారా మాత్రమే ఓ మతంలోని మంచిని, చెడును విడదీసి చూడవచ్చు. విభిన్నమైన విశ్వాసాలు గల వారిని ఒక చోటుకు చేర్చాలని అక్బర్ తలచేవాడు. 'సుల్హ్-ఇ-కుల్' (ప్రపంచ శాంతి) అనే భావన అతని మనస్సులో మెదిలింది. ఇలాంటి సహనంతో కూడిన భావన ఇతని పాలనా కాలంలో భిన్న మతస్థుల మధ్య వివక్షత చూపే పద్ధతిని లేకుండా చేసింది. ఏదో ఒక పద్ధతి పట్ల లేక విశ్వాసం పట్ల కాక నీతి, నిజాయితీ, సమ న్యాయం, శాంతి వంటి యావత్ ప్రపంచానికి అన్వయించే సిద్ధాంతాలు ప్రవేశపెట్టాలని అక్బర్ సంకల్పించాడు. సుల్హ్-ఇ-కుల్ పద్ధతి ఆధారంగా రాజ్యపాలన అమలుపరచడంలో అక్బర్‌కు అబుల్ ఫజల్ సహాయపడ్డాడు. చక్రవర్తి ఏదో ఒక మతం, వర్గం, సాంఘిక స్థితి, కులం సంబంధాలకు అతీతంగా తన రాజ్య ప్రజలందరి క్షేమం కోసం పనిచేశాడు. జహంగీర్, షాజహాన్‌లు కూడా ఈ సిద్ధాంతాలు అవలంభించి పరిపాలించారు. కాని ఔరంగజేబు ఈ పద్ధతి నుండి వైదొలగి 'సున్నీ' ముస్లిం వర్గాన్ని అభిమానించసాగాడు. ఇతర మత ప్రజలు ఈ విషయం పట్ల తీవ్ర ఆందోళనకు గురైనారు. సున్నీ ముస్లిం మత పెద్దలు కూడా దీనిని వ్యతిరేకించారు.

సుల్హ్-ఇ-కుల్ :

అక్బర్ కుమారుడైన జహంగీర్ సుల్హ్-ఇ-కుల్ గురించి ఇలా అన్నాడు:

"ఈ విశాల దైవ కరుణలో అందరికి చోటు ఉంది. ఈ రాజ్యంలో అన్ని దిశలలో పరిమితి ఉంది. చుట్టూ సముద్రం తప్ప వేరే లేదు. ఇతర నమ్మకాలు, మతపెద్దలకూ మతస్థుల వారికీ నివాసముంది. మత వివక్షతకు దారేలేదు. సున్నీలు, షియాలు ప్రార్థనల కోసం ఒక మసీదులో కలిస్తే, క్రైస్తవులు, యూదులు చర్చిలో కలుస్తారు. అతను స్థిరంగా ప్రపంచ శాంతి (సుల్హ్-ఇ-కుల్) విధానాలను అవలంభించాడు."

17వ శతాబ్దం తర్వాత మొగల్ సామ్రాజ్యం :

పరిపాలనా, సైనిక సామర్థ్యంతో మొగల్ సామ్రాజ్యం ఆర్థిక, వ్యాపార రంగాలలో మంచి అభివృద్ధి సాధించిందని చెప్పవచ్చు. విదేశీ యాత్రికులు, ప్రసిద్ధి చెందిన సంపన్న దేశమని వర్ణించారు. కాని సంపదతో పాటుగా దారిద్ర్యాన్ని కూడాచూసి వీరు బాధపడ్డారు. ఈ తారతమ్యాలు అబ్బురపరిచేవిగా ఉన్నాయి. షాజహాను 20వ పాలనా సంవత్సరంలో రాసిన అధికార పత్రం కింది విషయాలు తెలియజేస్తోంది: సామ్రాజ్యంలో మొత్తం మన్సబ్‌దార్లు 8,000 మంది ఉండగా వారిలో ఉన్నత శ్రేణికి చెందిన మున్సబుదారులు కేవలం 445 మంది మాత్రమే, అంటే 5.6 శాతం మాత్రమే. కాని వీరికి, వీరి ఉద్యోగులకు ఆదాయంలో 61.5 శాతం జీతభత్యాలు చెల్లించేవారట. మొగల్ చక్రవర్తులు వారి మనసబ్‌దార్లు ఆదాయంలో ఎక్కువ భాగాన్ని జీతాలకు, రోజువారీ అవసరాలకు, వస్తువుల కొనుగోలుకు వినియోగించేవారు. ఈ ఖర్చుల ద్వారా వస్తువులు సరఫరా చేసే రైతులు, చేతి వృత్తుల వారు ఉపాధి పొందేవారు. కాని నిరుపేదలకు దీని వల్ల ఎలాంటి లబ్ధి చేకూరేది కాదు. అదనపు పనిముట్ల కోసం పెట్టుబడి పెట్టే స్థోమత లేనందున వీరికి రెక్కాడితే కాని డొక్కాడని పరిస్థితి ఉండేది. ఇందుకు విరుద్ధంగా ధనవంతులైన రైతులు, చేతివృత్తుల వారు సామ్రాజ్యంలో విశేషంగా లబ్ధిపొందేవారు. 17వ శతాబ్దం చివరలో విపరీతమైన సంపద, వనరుల మీద మొగల్ అధికారుల ఆధిపత్యం ఉండడంతో వీరు శక్తివంతమైన వర్గంగా మారారు. మొగల్ చక్రవర్తి అధికారం క్రమంగా తగ్గే కొద్ది ప్రాంతీయ రాజ్యాలు కొన్ని ప్రాంతాల్లో బలపడటం ప్రారంభమైంది. వారు చిన్న చిన్న సొంత రాజ్యాలతో పాటు హైదరాబాద్, అవధ్ లాంటి రాజ్యాలను స్థాపించడం మొదలుపెట్టారు. చివరలో ఢిల్లీ చక్రవర్తిని తమ ప్రభువుగా అంగీకరించి కొనసాగించినప్పటికీ, 18వ శతాబ్దంలో ఈ రాజ్యాలు స్వతంత్ర రాజ్యాలుగా అవతరించాయి.

© SCERT not to be republished

కీలక పదాలు:

శిష్టవర్గం	జాగీరు
మన్సబ్‌దారు	జబ్త్
జాగీర్దారు	

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1) జతపరచండి.

1. మన్సబ్	( )	a.	మార్వాడ్
2. జమీందార్	( )	b.	రెవన్యూ అసైన్‌మెంట్
3. సిసోడియా రాజ్‌పుత్	( )	c.	వంశపారంపర్య అధిపతి
4. రాథోడ్ రాజ్‌పుత్	( )	d.	సుల్హ్-ఇ-కుల్
5. అక్బర్	( )	e.	మేవాడ్
6. జాగీర్‌దార్	( )	f.	శ్రేణి

2) మన్సబ్‌దారు, అతని జాగీర్‌కు మధ్యగల సంబంధమేమిటి?

3) మొగల్ పరిపాలనలో జమీందార్ పాత్ర ఏమిటి?

4) మతాచార్యులతో జరిపిన చర్చల ప్రభావం అక్బర్ పాలనా నిర్ణయాలపై ఎలాంటి ప్రభావం చూపింది?

5) "చక్రవర్తి నిర్ణయం అత్యున్నతం"- ఈ విధానాన్ని మొగలులు రూపొందించారని మీరు భావిస్తున్నారా?

6) మొగల్ సామ్రాజ్యంలో ఓడిన రాజులను వారి వారి రాజ్యాలలో ఎందుకు కొనసాగనిచ్చారు?

7) మొగలులు విశాల సామ్రాజ్యాన్ని అదుపు చేయడంలో 'సుల్హ్-ఇ-కుల్' విధానం ఎలా ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుంది?

©SCERT not to be republished